

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ירקות הכשרים למרור

(ל"ט א') **משנה:** ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח (ידי חובת מרור): בחזרת, בתמכא, בחרחבינא, בעולשין, במרור.

תני דבי שמואל: אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחזרת, בעולשין, ובתמכא, ובחרבינין, ובחרגינין... אחרים אומרים: כל ירק מר, יש לו שרף, ופניו מכסיפין¹.

אמר רבי יוחנן: מדברי כולן נלמד, ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין.

אמר רב הונא: הלכה כאחרים.

רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא, דהוה מהדר אמרירתא.

אמר ליה: מאי דעתך, דמרירין טפוי? והא חזרת תנן, ו**תנא** דבי שמואל (נמי) חזרת (תנא ברישא, אלמא, היא קדמי לכולהו), ואמר רבי אושעיא: מצוה (מן המובחר) בחזרת, ואמר רבא: מאי חזרת? חסא. מאי חסא? דחס רחמנא עילוון. ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: למה נמשלו מצריים כמרור? לומר לך: מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה (הקלח שלו מתקשה כעץ), אף מצריים, תחילתן רכה וסופן קשה!

אמר ליה: הדרי בי.

(המשך משנה): ומצטרפין לכזית².

שיטות הראשונים

האם יוצאים בלענה ושאר ירק מר: בגמרא אמרינן הלכה כאחרים, שכל ירק מר, יש לו שרף, ופניו מכסיפין. רי"ף, רא"ש, ורמב"ם השמיטוהו. והאגור כתב בשם מהר"י מולין, מי שאין לו חזרת יקח מרור שהוא לענה. ודעת רשב"ץ שאין יוצאים בלענה. והמאירי כתב ש'מרור' פירושו, כלל כל העשבים המרים. וכן כתב ריטב"א בשם רא"ה. וכן פסק הרמ"א³.

מצוה בחזרת: כתב הטור ועיקר המצוה הזאת בחזרת. ואם אין לו חזרת, יחזר אחר ראשון ראשון, כפי הסדר השנוין במשנה⁴. וכתב הסמ"ק ונהגו העולם בחסא, דחס רחמנא עלן, ופריק לן. ורבינו ירוחם כתב ומצוה בחזרת, ואינו צריך לחזר אחר המרור יותר. והרמב"ם השמיטו⁵. והשו"ע⁶ פסק כטור.

¹ שני סימני המרור הם: שחותכים אותו במקום חיתוכו ויוצא ממנו שרף לבן כחלב, ושאינו ירוק מאוד ככרת.

² אם אין לו מאחד מהן כזית, אבל יש לו מזה חצי זית ומזה חצי זית, מצטרפין זה עם זה כדי לצאת ידי חובתו. רש"י.

³ או"ח תעגה. וכתב הגר"א (ס"ק כד) שדברי הרמ"א הם כרב הונא שפסק כאחרים. וכתב המשנ"ב (ס"ק מו) דלענין ברכה לא יברך על ירקות שיש להם סימנים המוזכרים בש"ס, מפני שאין אנו בקיאים כל כך בסימנים אלו. בדעת האגור נחלקו: דעת הדרכי משה, שלענה אינה מחמישה מיני מרור. והמג"א ועוד אחרונים חלקו עליו, והוכיחו דכוונת האגור שלענה הוא אחד מה' מיני מרור. ובביה"ל כתב שצ"ע, דאנן בעינן דבר הראוי לאכילת בני אדם על כל פנים, וכדבמובאר בדברי הרי"א² והריטב"א, וכדמוכח נמי מהש"ס, דבעינן דבר הניקח בכסף מעשר. ונטה לדעת הרשב"ץ, שכתב להדיא דאין יוצאין בלענה, מפני שהוא מין אילן, ואנן בעינן ממיני ירקות, וכדתנן בהדיא 'אלו ירקות' וכו'. עיי"ש.

⁴ כתב המשנ"ב (תעג, ס"ק לד) בשם אחרונים שתמכא הוא חריין בלשוננו. ועל חזרת כתב החוק יעקב וכן החכם צבי, שהוא חסה.

⁵ וכתב הב"י: ולא ידעתי למה השמיטו הרמב"ם, אולי שהוא מפרש מצוה נמי בחזרת, אף על פי שהיא מתוקה ואין בה מרירות. וביאר

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעג)

ה. אלו ירקות שיוצא בהם ידי חובתו, חזרת, עלשין, תמכא, תרחבינא (פרוש מיני עשבים מרים), מרור... וכלם מצטרפים לכזית, שהוא השעור שלהם. ועקר המצוה בחזרת. ואם אין לו חזרת, יחזר אחר ראשון ראשון, כפי הסדר שהם שנויים.

הגה: ואם אין לו אחד מאלו הירקות, יקח לענה או שאר ירק מר, (אגור)...

האם יוצאים גם במרור שאינו לח וחי

(ל"ט א') **משנה**: יוצאין בהן בין (כשהם) לחין, בין יבשין. אבל לא כבושין (בחומץ), ולא שלוקין (מבושלים הרבה), ולא מבושלין. ויוצאין בקלח שלהן.

(ל"ט ב') אמר רב חסדא: לא שנו (שיבש יש לו טעם מרור), אלא בקלח (שמתוך שהוא עבה, אינו מתייבש שיפסיד טעמו). אבל בעלין, לחין אין, יבשין לא (והרי הם כעפר בעלמא).

תניא: (1) יוצאין בהן ובקלח שלהן, בין לחין בין יבשין. דברי רבי מאיר.⁷ (2) וחכמים אומרים: לחין יוצאין בהן, יבשין אין יוצאין בהן (אפילו בקלח).

(המשך הברייתא): ושווין (רבי מאיר וחכמים) שיוצאין בהן (כשהן) כמושין (נובלים). אבל לא (יוצאים בהם כשהם) כבושין, ולא שלוקין, ולא מבושלין. כללו של דבר: כל שיש בו (עדיין) טעם מרור יוצאין בו (והיינו כמוש), וכל שאין בו טעם מרור, אין יוצאין בו.

תנו רבנן: (4) אין יוצאין בהן כמושין. (2) משום רבי אלעזר ברבי צדוק אמרו: יוצאין בהן כמושין.

שיטות הראשונים

קלח שלהן: פסקו הראשונים כרבי מאיר בברייתא, וכסתם מתניתין, שיוצאין בקלח שלהן, אפילו יבש. ואם שלקן, או כבשן, או בישלן, אין יוצא בהן. וכן פסק השו"ע⁸.

עלים כמושים: בעלים לחים יוצאים, ולא ביבישים. ועלים כמושים, דעת העיטור, ראב"ן, ר"י, ריטב"א, ורשב"ץ, שיוצאים בהם. ודעת ריא"ז בשם הירושלמי, שלא יוצאים⁹.

האם יוצאים בשורש שלהם: יוצאין בהן ובקלח שלהן. וכתבו הגהות מיימוניות וסמ"ג, שרבינו תם דקדק שבקלח יוצאים

הב"י את דברי רבינו ירוחם כהבנה זו.

⁶ או"ח תעגה. והוסיף המשנ"ב (ס"ק מג) שמי שהוא חולה או איסטניס, מותר לו ליקח מאיזה מין שערב עליו ביותר. מקורות - סמ"ק (מצוה רכ). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה נתיב ה, ח"ד).

⁷ והוא תנא דמתניתין. ולמסקנת הגמרא, על פי דברי רב חסדא הנ"ל, מתייחס רק לקלח. אבל עלים יבשים, פסול.

⁸ או"ח תעגה. מקורות: רמב"ם (חמץ ומצה ז, יג). רא"ש (סי' יט). ריא"ז (הלכה ה, סעי' ג).

⁹ והמשנ"ב (תעגה, ס"ק לז) הביא המחלוקת. ובשעה"צ (אות מח) נטה לדעת המקילים, עיי"ש. עוד כתב (ס"ק לח), ודע, דיוצאין בעלין אף לכתחילה. עיי"ש.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.



בעזרה ש"ת
טו טבת תשפ"א
מסכת: פסחים | פרק: ב | דף: ל"ט

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לא בשורש. וכן פסק השו"ע¹⁰.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעג)

ה. אלו ירקות שיוצא בהם ידי חובתו, חזרת, עלשין, תמכא, חרחבינא (פרוש מיני עשבים מרים), מרור; ויוצאים בעליון שלקם ובקלחן, אבל לא בשרש, אלא שבועליו אין יוצאין אלא אם כן הם לחים, ובקלחים יוצאים בין לחים בין יבשים, אבל לא כבושים, ולא שלוקים ולא מבשלים...

מרור מדמאי ומעשר ראשון, ומעשר שני והקדש

(ל"ט א') **משנה:** ויוצאין (ידי חובת מרור) בדמאי (בירקות הנלקחים מעם הארץ, דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני ואוכל דמאי¹¹), ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שנפדו (ופקעה קדושתם).

(ל"ט ב') בעי רמי בר חמא: מהו שיצא אדם ידי חובתו במרור (מירקות) של מעשר שני (טהור) בירושלים.

(ומבאר) אליבא דרבי עקיבא לא תיבעי לך. השתא במצה (שמעשר שני שלה) דאורייתא נפיק, במרור (שחובת מעשר בירקות) דרבנן, מיבעיא?!

כי תיבעי לך אליבא דרבי יוסי הגלילי, מאי. במצה דאורייתא הוא דלא נפיק, אבל מרור דרבנן נפיק. או דילמא כל דתקיננו רבנן, כעין דאורייתא תקון.

אמר רבא: מסתברא מצה ומרור (הוקשו יחד, וגם מרור שיש עליו שם מעשר שני, לא נפיק ביה).

שיטות הראשונים

מרור של מעשר שני בירושלים: פסק הרמב"ם, הובא בסוגיא לעיל, שיוצאים במצה של מעשר שני בירושלים, ואם כן, קל וחומר שיוצאים במרור, שמעשר שני שלו מדרבנן.

¹⁰ או"ח תעגה. וכתב המשנ"ב (ס"ק לו), פירוש, שרשים קטנים המתפצלים לכאן ולכאן בתחתיתו, או בצדדיו. אבל שורש הגדול שבו עומד הירק הוא הקלח. והנה במדינותינו אין שאר המינים מצויים ועל כן המרור הנהוג במדינתנו לאכול הוא תמכא (והוא חרי"ן) ויש ליהרר שלא לאכול אותו כשהוא שלם שכמעט הוא סכנה ואין בו מצוה, שמחמת חריפותו הוא מזיק גדול ולכן צריך לפררו ולהעמידו כך מגולה ואז מפיג חריפותו. עוד כתב המשנ"ב (ס"ק לח) שמה שלא יוצאים בקלחים כבושים, היינו ששרה אותם במים מעת לעת. ושיש אומרים דווקא אם כבשן בחומץ. מקורות - הגהות מיימוניות (פ"ז אות ל). סמ"ג (עשין מא, ד"ה וקיי"ל כרבא).

¹¹ אבל בטבל לא, ואע"ג דמעשר ירק דרבנן, הויה לה מצוה הבאה בעבירה, דומיא דעציץ שאינו נקוב דאמרן לעיל, ל"ה ב'. רש"י.

נתיבי הלכה - הדף היומי
השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פעולות ודברים שגורמים חימוץ

ל"ט ב' משנה: אין שורין (במים) את המורסן (פסולת הקמח) לתרנגולים (כי הוא מחמיץ). אבל חולטין (ברותחים, שאין מניחים אותו להחמיץ). האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ (לשפשף בו בשרה, מפני שמחמיץ בשרייתו). אבל שפה היא בבשרה (מורסן) יבש. לא ילעוס אדם חיטין ויניח (אותן) על מכתו, מפני שהן מחמיצות.

תנו רבנן: אלו דברים שאין באים לידי חימוץ, האפוי (פת משנאפה אינו מחמיץ אפילו אם שורה במים), והמבושל, וחלוט שחלטו ברותחין.

(ומקשה) מבושל? אדמבשל ליה מחמע (בעוד שהמים פושרים קודם שירתיחו, הוא מחמיץ)! (ומתרץ) האפוי שבישלו קאמר (כלומר, אפוי, אפילו הוא מבשלו לאחר שאפאו, אינו מחמיץ).

תניא: רבי יוסי ברבי יהודה אומר: קמח שנפל לתוכו דלף (מים מן הגג), אפילו כל היום כולו (דולפים), אינו בא לידי חימוץ (שטירוד הדלף הנופל תמיד, אינו מניחו להחמיץ).

אמר רב פפא: והוא דעביד טיף להדי טיף (בלי שהות בין טיפה לטיפה).

שיטות הראשונים

שריית מורסן לתרנגולים: כתב הרמב"ם, "אין שורין את המורסן ומניחין לפני התרנגולין, שְמָא יִחְמִיץ... ומִתָּר לְלוּשׁ לְתִרְנַגְלִין מְרֹסָן או קמח ומאכילן מִיד, או נותן לפנין והוא עומד עליהן עד שלא יִשָּׂה לְפָנֵיהֶן כְּדֵי הַלּוּחַ מִיֵּל; וְכָל זְמַן שֶׁהֵן מְנַקְרִין בו או שהוא מְהַפֵּךְ בו בְּיָדוֹ - אֵינוֹ מִחְמִיץ." ובעל העיטור כתב שאין לסמוך על ההיתר כשעומד עליהן¹². וכן התקשה הריטב"א בדבריו¹³. ופסק השו"ע¹⁴, שאין שורין בשום פנים.

אבל שפה היא בבשרה יבש: רש"י פירש שפה היא מורסן יבש בבשרה, ואע"פ שמים טופחים על בשרה. וכתב הרא"ש דמים ממש ודאי אסור. אלא מי זיעה קאמר. ומהר"ם חלאווה כתב, אע"פ שעל בשרה מים טופח על מנת להטפוח¹⁵. וכתב הרא"ש בשם הר"ר יונה, דהאידינא יש למנוע הנשים מלתת מורסן על בשרן, אפילו יבש¹⁶. וכן פסק השו"ע¹⁷.

לא ילעוס חיטין ויניח על מכתו: ביאר הרשב"א, שדוקא לעיסה, שמתמלא ברוק הרבה. אבל נשיכה בעלמא שנושך גרגר בשיניו, אינו בא לידי חימוץ לעולם¹⁸.

¹² שא"כ נתיר להשהות עיסה כדי הילוך מיל.

¹³ כי היאך הוא מדמה ניקור התרנגולין, לדלף היורד טיף טיף כנגד טיף טיף, או לנשים העוסקות בבצק עד שנתיר כן לכתחילה??

¹⁴ או"ח תסה,א. וביאר המשנ"ב (ס"ק ג) דלא מהני שיהא עומד שם לראות שלא יהו המורסן במים שיעור מיל, דשיעור זה אינו אלא לענין דיעבד; אבל לכתחלה, אסור להשהות אפילו רגע אחד (כמבואר בשו"ע תנט,ב). מקורות: רמב"ם (הל' חמץ ומצה, ה"ז-יח). ריטב"א (על מתניתין). העיטור (עשרת הדיברות, הלכות מצה ומרור).

¹⁵ דאי לא, פשיטא! וקמ"ל דאותן המים מועטין אין מחמיצין אותו. מהר"ם חלאווה.

¹⁶ דאינן בקיאות להעביר כל הסובין ממנה קודם שתשתטף. רא"ש.

¹⁷ או"ח תסה,ב. מקורות: רא"ש (ס"י כא).

¹⁸ והביא דבריו להלכה בשעה"צ (תסו,א, ס"ק ב). מקורות: רשב"א (שו"ת ח"א סי' תפח).



הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שאר תולדות המים וזיעת אדם: כתב מהר"ם חלאווה, לאו דוקא מי הפה, דהוא הדין לכל מעיינות האדם, מחמיצים¹⁹.
וכן כתב המאירי²⁰. ולגבי זיעה, דעת הרוקח והמאירי שאף זיעה מחמיצה. ודעת הרא"ש שאינה מחמיצה. וכן פסק
הרמ"א²¹.

קמח שנפל לתוכו דלף: כתב הרא"ש בשם ראבי"ה, שאחר שיפסוק הדלף, יאפנו מיד. וביאר ראבי"ה, שמכוח טירדת
הטיפה והכאתה, אינו מחמיץ. ודעת הרא"ה, דהא דאמרין שאינו בא לידי חימוץ, לא שנסמוך על זה להתיר לאפותו
ולאוכלו, דכיון דמחמת טיף טיף הוא דלא החמיץ, מכיון דשקלינן מחמיץ²², אלא מיד שעמד הדלף, צריך לשורפו או
להשליכו לחוץ²³. והשו"ע²⁴ פסק כראבי"ה.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תסה)

א. אין שורין מורסן לתרנגולים בשום פנים, ולא חולטין.

הגה: וכשנותנים להם שעורים או חטים לאכל, יזהר שלא להשליכם במקום לח שיבוא לידי חמוץ (מהרי"ו).

ב. אין האשה שפה מורסן על בשרה, אפלו יבש.

(או"ח, הלכות פסח, סימן תסו)

א. לא ילעס אדם חטים ויתן על גבי מפתו, מפני שהן מחמיצות, שהרק מחמיץ.

ה. הטל, מחמיץ. וכן מי רגלים ומי הפה והחטם והעיין והאזן. (אבל דם) (רבי' ירוחם) (וחלב וזעת אדם אינו מחמיץ) (טור).

ו. קמח שנפל עליו דלף אפלו כל היום, אינו בא לידי חמוץ והוא שיהיה הדלף טורד בלי הפסק; ויאפנו מיד
לקשיפסק, ואם הוא מספק אם הדלף טורד אם לאו, אסור.

¹⁹ כאותה ששנינו: תולדות למים, היוצאין מן העין ומן האוזן ומן החוטם ומן הפה ומן הרגלים.

²⁰ 'שכל לחותו של אדם כגון רוקו וזיעתו ומי רגליו ושאר הליחות המימיים, ולהוציא את הדם, מים גמורים הם להחמיץ. וכן בשאר בעלי חיים.'

²¹ או"ח תסוה. מקורות: רוקח (הלכות פסח, סי' רצ; הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' כא-כב). מאירי (ד"ה ולא ילעוס).

²² דלכי הא לא יהינן שיעור מיל. ולא אמרו כאן אלא לומר שאין עוברין עליו בעוד שהדלף טורד.

²³ וכן מותר לאכול כל סביבותיו, ואין חוששין שמא החמיצן מקום הדלף. כי מתוך שהטיפות תכופות, לא היה לו פנאי להחמיץ לאחרים, ואפילו נתחמץ הוא, כל שכן כי אף עצמו אפטר שלא נתחמץ.

²⁴ או"ח תסו. ובטעם הדין שיהיה הדלף טורד, טיף אחר טיף, ביאר המשנ"ב בשם תרומת הדשן (סי' קכג), שאם לא כן, יצטרפו השהיות שבין טיפה לטיפה לשיעור מיל. ובשם המאמר מרדכי כתב הטעם, דכשאין יורדות רצופות, אין בכוחן למנוע החימוץ. עיי"ש שעה"צ (ס"ק פ) הנפק"מ ביניהם. מקורות: ראבי"ה (ח"ב, פסחים סי' תעו; תשובות וביאורי סוגיות סי' אלף קמד). רא"ש (סי' כא). רא"ה (הו"ד בריטב"א ור"ן). ריטב"א (ד"ה קמח). ר"ן (יב א ברי"ף, וכן בחי' ל"ט ב', ד"ה והוא, הביא דברי הרא"ה בשם רמב"ן, וכתב שאינו מחוור).